

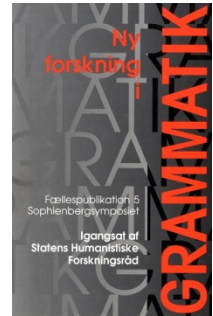
Ny Forskning i Grammatik

Titel: Etleddede sætninger i russisk

Forfatter: Per Durst-Andersen

Kilde: P. Colliander og I. Korzen (red.). *Ny Forskning i Grammatik 5*, 1998, s. 159-180

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Odense Universitetsforlag 1998

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af *Ny Forskning i Grammatik* (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Etleddede sætninger i russisk

Per Durst-Andersen
Russiskprojektet

1. Indledning

Det er vel ikke for meget at sige, at etleddede, dvs. subjektsløse, sætninger i russisk er et af de mest interessante og samtidig allermost vanskelige områder inden for det russiske sprog. Dette skyldes flere faktorer.

For det første er selve det **sproglige fænomen** *en subjektsløs sætning* lidt af et kuriosum på vore breddegrader, idet de fleste af de sprog, som vi kender og normalt beskæftiger sig med, slet ikke har mulighed for at danne en deklarativ sætning uden subjekt – dette fremgår bl.a. tydeligt i dansk, hvor såkaldte tetiske sætninger, dvs. *det-* og *der-* sætninger, der ikke udsiger noget om noget som helst, skal have et formelt subjekt. Dette betyder selvkært, at den russisk-studerende har store problemer ved produktion af russiske ytringer. Mange ytringer kommer til at indeholde et formelt subjekt, hvilket i sig selv er galt nok, da russisk ikke kender til dette fænomen overhovedet, men hvad værre er: et meget stort antal konstruktioner, som kan siges at udgøre den karakteristiske del af det russiske sprog, bliver aldrig brugt af den studerende, da vedkommende vælger en tilsvarende aktiv eller passiv konstruktion, hvor der er et subjekt, dvs. noget at tale om. Lad os tage et illustrativt eksempel.

- a. *Ja viž-u dorog-u* 'Jeg kan se vejen'
jeg/nom se/trans-1sg.Præs vej/Fem-akk
- b. *Dorog-a mne Ø vidn-a* 'Jeg kan se vejen'
vej/Fem-nom jeg/dat Ø-kopula synlig-fem/KF
- c. *(Otsjuda) dorog-u Ø vidn-o* 'Jeg kan se vejen (herfra)'
(herfra) vej/fem-akk Ø-kopula synlig-neut/KF

Russisk har tre syntaktiske konstruktioner for det at have en visuel oplevelse af noget. Eksempel (a) er den transitive konstruktion, der ligner

den danske. Eksempel (b) er den normale russiske konstruktion, hvor subjektet er *vejen* og ikke *jeg* som i (a). Eksempel (c) er en slags blandingskonstruktion, som er etledet, dvs. uden subjekt. Dette betyder ikke, at (c) ikke handler om noget, dvs. ikke har et **topik** – altså et pragmatisk subjekt. Det har konstruktionen, idet den kun kan bruges, hvis afsender ønsker at sige, at man **herfra** kan kontrollere vejen visuelt. I (a) og (b) er der sammenfald mellem subjekt og topik. Pointen er nu, at danskere som regel vælger konstruktionen (a), som ikke er den almindelige i russisk, da det syntaktiske system er baseret på et anderledes princip end det danske. Konstruktion (c) – den subjektsløse sætning – bruges ikke. Derved kommer den studerende til at tale med hvad man kunne kalde *pragmatisk accent*, der sammen med den udprægede trang til at lade subjekt og topik være identiske kommer til at præge hele diskursen i en stærk urussisk retning.

For det andet er det **lingvistiske fænomen** *en subjektløs sætning* også et kuriosum, idet de fleste etablerede teoridannelser inden for lingvistikken nok anerkender fænomenet (og ofte flere grader af det, jf. Huang 1995 fra GB) på selve det overfladesyntaktiske niveau, men absolut ikke anerkender, at en sætning i sin dybdestruktur kan være uden subjekt og således udelukkende kan bestå af et prædikat enten i form af et avalent, monovalent eller divalent verbal (se fx Chomsky 1981 og 1986). For disse teorier kan selve eksistensen af subjektsløse sætninger udgøre en direkte trussel, eftersom netop disse står som et levende bevis på, at en sætning ikke nødvendigvis skal bestå af et subjekt og et prædikat. (Jeg nævner blot Babby's snart mangeårige, men stadig helt forgæves forsøg på at overbevise GB-folk om, at russiske etleddede sætninger er subjektsløse i deres dybdestruktur, jf. Babby 1989 og 1994.) Man kan sige – hvilket vil holde for en stor del af teorierne – at de støtter sig til, hvad vi har fået at vide af logikkerne: en proposition (svarende til vor sætning) indeholder altid *noget, der udsiges* (svarende til vort prædikat) og *noget, hvorom noget udsiges* (svarende til vort subjekt). Denne logiske tilgang fører direkte til den opfattelse, at et subjekt og et prædikat gensidigt forudsætter hinanden – altså at subjekt og prædikat etablerer en nexusforbindelse (jf. Jespersen), samordning (jf. Diderichsen), kata-taxe (jf. Hammerich), solidaritet (jf. Hjemlevs specificering af interdependens) eller ganske enkelt et prædikationsforhold. I følge GB og andre i denne henseende tilsvarende teorier vil en subjektløs sætning

synes som en *contradictio in adjecto* og for at kunne bevare illusionen om et fast toleddet sætningmønster er man nødt til at lave en masse lingvistiske krumspring i form af regler, der redegør for, at det underliggende subjekt forsvinder.

1.1. Fra verbalmodel til sætningsmodel

Ifølge min opfattelse nævner et verbum en tilstand, aktivitet eller handling ved på samme tid at skabe en grund-propositionel struktur og en grund-situationel struktur, se fig. 1:

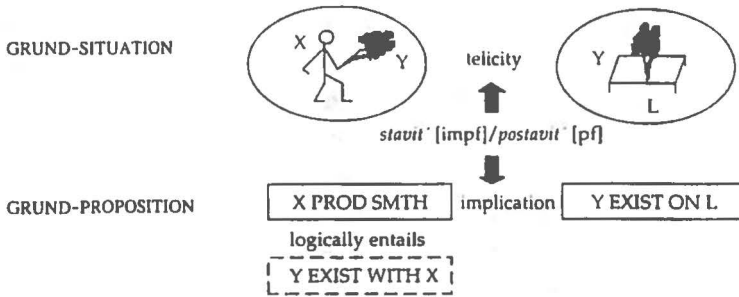

Fig. 1. Den russiske verbalmodel for handlingen „at stille ngt. på ngt.“

Den grund-situationelle struktur har form af et **image**, der således afspejler verbets „denotative“ potentiale, medens den grund-propositionelle struktur har form af en **idea**, der således afbilder verbets „signifikative“ potentiale (hvor *denotal* her skal forstås som begrebets såkaldte omfangsside og hvor *signifikat* her skal forstås som begrebets egentlige indholdsside). En grund-situation vil i egenskab af **IMAGE** prototypisk bestå af en **figur-grund relation** og en grund-proposition vil i egenskab af **IDEA** prototypisk bestå af en beskrivelse af denne figur-grund relation. I fig. 1 ser vi verbalmodellen for det russiske aspektpar *stavit' / postavit' (vazu na stol)* 'at stille (en vase på bordet)'. Da dette verbum er et komplekst verbum, der nævner en handling, består den grund-situationelle struktur af to grund-situationer: en grund-situation, der er ustabil (svarende til en aktivitet, der benævnes *p*) og en grund-situa-

tion, der er stabil (svarende til en tilstand, der benævnes q). I det stabile billede er vasen Y figur og bordet L er grund. I det ustabile billede er der to typer figurer: en **primær figur**, dvs. X, der er den perceptuelle pendant til topik, og en **sekundær figur**, dvs. Y, der har X som grund. Der er med andre ord stor forskel på hvad vi kunne kalde **p-figuren** (som per definition er dynamisk) og **q-figuren** (som per definition er statisk). Den grund-propositionelle struktur kan siges beskrivelsesmæssigt at afbilde de netop gennemgåede relationer på det billedmæssige plan. Her finder vi en grund-proposition p , der beskriver det ustabile billede, og en grund-proposition q , der beskriver det stabile billede. I aktivitetsbeskrivelsen p er X underliggende subjekt, dvs. **p-tema**, svarende til primær figur, medens Y i tilstandsbeskrivelsen q er underliggende subjekt, dvs. **q-tema**, svarende til figuren Y, der har grunden L. Aktivitetsbeskrivelsen p har yderligere en *entailment-struktur*, der beskriver relationen mellem den sekundære figur Y og grunden X. Her er Y altså også underliggende subjekt i en tilstandsbeskrivelse, der ligeledes beskriver en figur-grund relation.

I dette system er der således isomorfi mellem IMAGE-planet og IDEA-planet. Betragter man et verbum som en tosidig verbalmodel, der parrer en grund-proposition med en grund-situation, følger det, at en sætning, der kan siges at konkretisere den verbale model, også må være tosidet og derfor have såvel en grund-situationel struktur som en grund-propositionel struktur. Dette betyder, at et sprog nødvendigvis må vælge een af de to sider som udgangspunkt for den syntaktiske strukturering, idet man ikke kan vælge begge sider på een gang. Hvad enten man dog vælger den ene eller den anden side vil sætningen stadigvæk have en grund-situationel såvel som en grund-propositionel struktur. Denne **dobbelte artikulation** hos verbet kommer man ikke uden om, hvis man vil redegøre for begreber som *reference* og *propositionell indhold*, og kunne skelne mellem *situationsbeskrivelse* og *karaktæristik*.

1.2. To former for syntaks

Valget af syntaktisk princip er at betragte som et semiotisk retningsvalg, hvorved sætningen som sådan kommer til at repræsentere noget væsensforskelligt og kommer til at manifestere to former for syntaks:

- *Situationssyntaks*, hvor sætningen er tegn (ikon eller index) på den situation, der er nævnt af verbet, og hvor et manglende sætningsled derfor markerer mangel på situationsdeltager, og
- *Propositionssyntaks*, hvor sætningen er tegn (symbol) på den proposition, der er etableret af verbet, og hvor der skal være noget (dvs. subjekt), hvorom noget udsiges (dvs. prædikat).

I et sprog som russisk, der hører til klassen af virkelighedsbaserede sprog (jf. Durst-Andersen 1995), opereres der naturligt nok med situationssyntaks, der relaterer sig til den grund-situationelle struktur, hvor figur og grund er hovedbegreberne. Her bliver subjektbegrebet direkte relateret til figuren på et billede og en sætning som sådan kommer til at repræsentere en situation. Eftersom mange situationer ikke efterlader en figur-grund konstellation på vor nethinde – så ganske enkelt fordi de pågældende situationer mangler en **situationskerne** – vil russisk og tilsvarende sprog repræsentere disse kerneløse situationer uden at nævne et subjekt i deres syntaktiske struktur. Dette gælder fx situationer, hvor det er koldt, mørkt eller forår: da der ikke findes nogen situationskerne, kan de pågældende russiske sætninger ikke have noget subjekt. Dette manglende subjekt vil være naturligt for disse sprog, fordi de betragter sætningen som en repræsentant for en proto-situation. I sprog, hvor sætningen ikke er et ikon eller et index på en situation, men derimod et symbol på en tankes logiske opbygning, vil subjektløse sætninger være umulige, hvorfor såkaldte tetiske udsagn alligevel er struktureret som de kategoriale – bare med et formelt subjekt i stedet for et reelt, grammatisk subjekt (For en tidlig opfattelse af dette forhold, se Gak 1972).

1.3. To typer af etleddede sætninger

Sagt på en anden måde mener jeg, at russisk betragter hver eneste sætningsmodel som en situationsmodel. Dette syn bevirker, at vi kan forudsige, at en proto-situation med kerne (svarende til et billede med en figur-grund konstellation) altid vil blive repræsenteret af en russisk sætning med et subjekt i nominativ, hvorimod en proto-situation uden kerne (svarende til et billede uden figur-grund konstellation) altid vil

blive repræsenteret af en russisk sætning uden subjekt. Den slags sætninger vil jeg kalde sætninger, der er født subjektsløse. Med andre ord kræver verbet ikke et subjekt. Da en proto-situation med kerne kan manifestere sig uden kerne i en **de facto situation**, kan vi også have sætninger i russisk, der alle har et underliggende subjekt, men hvor det ikke manifesterer sig på overfladeniveauet. Den slags sætninger er således ikke født subjektsløse, men er afledt af en sætning med subjekt. I den sidste type, hvor den etleddede sætning modsvarer en toleddet, har vi at gøre med syntaktiske alternationer eller ligefrem med forskellige diateser.

Det siger sig selv, at det må være en teoris hovedopgave at forklare disse to typer af etleddede sætninger på akkurat den samme måde. Det er netop, hvad jeg vil forsøge at gøre nedenfor, hvor det er min hypotese, at hvis en proto-situation eller en de facto situation ikke har en situationskerne i form af en primær figur ved ustabile billeder eller i form af en figur-grund konstellation ved stabile billeder, vil sætningen ikke indeholde et subjekt i russisk og netop af denne grund være etleddet. Den kunne aldrig være toleddet, fordi subjektbegrebet er afledt af begrebet *situationskerne* via det perceptuelle begreb *figur*, der manifesterer sig enten som *primær figur* ved ustabile billeder eller ganske enkelt som *figur* ved stabile billeder.

1.4. Korrelationer mellem dybdesyntaktiske funktioner og kasus

Inden vi går videre til en gennemgang af de to førømtalte typer af etleddede sætninger, er det vigtigt at få fastslået, hvad *nominativ* og for den sags skyld *akkusativ* betyder inden for denne forståelsesramme – den må jo være anderledes, da subjektet (der står i nominativ) er helt anderledes defineret. Det viser sig (se Durst-Andersen 1996), at nominativ og akkusativ begge er *direkte kasus*, hvilket betyder, at de markerer, at der består en lighedsrelation mellem originalen (dvs. situationskerne i selve situationen) og kopien (dvs. figuren i den grund-situationelle struktur). Sagt på en anden måde bærer de rollen **Existentiator**, dvs. såvel nominativ som akkusativ markerer **lokal reference**: direkte kasus markerer, at de pågældende nomina's denotater er tilstede i den aktivets- eller tilstandssituation, der er nævnt af verbet. Forskellen mellem nominativ og akkusativ er en forskel i rang, idet nominativ foretrækkes

som subjekt for simple verber, dvs. tilstands- og aktivitetsverber, medens nominativ og akkusativ har hver sin subjektsfunktion ved komplekse verber (se fig. 2). Nominativ er da underliggende subjekt ved aktivitetsbeskrivelser, dvs. det er p-tema (svarende til X i figuren), medens akkusativ er underliggende subjekt ved alle tilstandsbeskrivelser, dvs. det er q-tema (svarende til Y i figuren) – dette gælder også den såkaldte entailment-struktur, der altid udgøres af en tilstandsbeskrivelse. Kort sagt hævder jeg, at det man traditionelt kalder direkte objekt egentlig er subjekt i en underliggende prædikation – enten for den selvstændige tilstandsbeskrivelse ved handlingsverber eller for den tilstandsbeskrivelse, der indgår i entailment-strukturen ved aktivitetsverber og handlingsverber. Det fremgår ligeledes af figur 2, at genitiv er den oblique kasus *per se*, idet den som den eneste erstatter nominativ og akkusativ i de tilfælde, hvor der ikke er en situationskerne i de facto situationen. I disse tilfælde (hvor der altså er tale om ikke-lokal reference) vil jeg benytte termen **oblikt subjekt**, dvs. der er et underliggende subjekt, men det har ingen pendant i den situation, der konkret refereres til.

Nom/Gen	Instr	Acc/Gen	Loc	Dat
X PROD SMTH BY MEANS OF M		Y EXIST ON L / FOR or WITH Z		
p-theme	p-determiner	q-theme	q-determiner	

Fig. 2. Korrelationer mellem dybdesyntaktiske funktioner og kasus i russisk

2. Etledede sætninger der er født som sådan

I det følgende skal jeg gennemgå de forskellige konstruktioner ud fra en klassifikation af de russiske verber i tilstands-, aktivitets-, og handlingsverber. Denne tredeling er at forstå som en form for differentiering af verbalt køn, hvor de tre medlemmer udgør en grammatisk kategori. Der er et obligatorisk valg mellem tilstand, aktivitet og handling, når et verbum skal have køn – og dette valg kan ikke omgås, akkurat som man ikke kan omgå valg af aspekt, tempus og modus.

2.1. Tilstandsbeskrivelser

Inden for gruppen af tilstandsbeskrivelser finder vi tre typer, som vi senere vil genfinde i de andre grupper.

2.1.1. Nomination af en situation

MØNSTER: KOPULA_(neut) ADJEKTIV_{KF/neut}

- (1) *By-l-o temn-o* 'Det var mørkt'
være-præt-neut mørk-KF/neut

Denne sætningstype er etleddet, fordi situationen, der nævnes af verbet, aldrig vil indeholde en situationskerne. Med andre ord udsiger man ved (1) ikke noget om nogen person eller genstand – man beskriver blot situationen som sådan. Bemærk, at der her i russisk ikke er nogen mulighed for at skelne mellem hvad der svarer til en dansk *der*-sætning (fx *Der er mørkt*, hvor et nyt sted introduceres for modtageren) og en dansk *det*-sætning (fx *Det er mørkt*, hvor stedet er præsupponeret).

2.1.2. Intern oplevelse

MØNSTER: NOMEN_{dat} KOPULA_(neut) ADJEKTIV_{KF/neut}

- (2) *Mne by-l-o xoroš-o* 'Jeg havde det godt'
jeg/dat være-præt-neut god-neut

Denne konstruktion betegnes ofte i den lingvistiske faglitteratur som en konstruktion med såkaldt *dative subject* (jf. Givón 1984 og Foley/Van Valin 1984), hvilket indikerer, at der skulle være et subjekt. Dette holder i hvert fald ikke i russisk. Dativ markerer her, at personen, der i egenskab af første pladsholder ganske rigtigt fungerer som topik på det pragmatiske niveau, semantisk set er *Experiencer*, dvs. en, der har en oplevelse af noget, og syntaktisk set er *adverbial*. Eksempel (2) taler således ikke om noget som helst set ud fra en syntaktisk synsvinkel, fordi der ikke er nogen situationskerne og derfor heller ikke kan være en figur-grund konstellation. Der er tale om en form for nomination af en intern situation – dette markeres af dativ, der netop som intern kasus har intern reference (jf. Durst-Andersen 1996). At bruge termen *dative-subjekt* om *Mne* i (2) er en mærkelig sammenblanding af topik- og subjektbegrebet (der er karakteristisk for sprog med propositionssyn-

taks). Jeg kan ikke her gå nærmere ind på en beskrivelse af forskellene mellem den russiske dativkonstruktion og tilsvarende nominativkonstruktioner, men må henvise til Dąbrowska 1994.

2.1.3. Tilskrivning af kvalitet

MØNSTER: KOPULA_{agenus} SUBSTANTIV_{agenus/nom}

- (3) *By-l-a vesn-a* 'Det var forår'
være-præt-fem forår-fem

Tidligere opfattede jeg (3) som en toleddet sætning, hvilket i hovedsagen skyldtes kongruensforholdene. Jeg har imidlertid skiftet mening og opfatter nu (3) som en etleddet sætning, hvor substantivet således fungerer som prædikativ. Det skal understreges, at ordstillingen er obligatorisk, dvs. den er altid KOPULA – SUBSTANTIV. Dette står i modsætning til dens toleddede modstykke *Vesna byla* 'Foråret har været her', der altid har ledstillingen SV. Derudover skal det understreges, at substantivet i (3) ikke sættes i genitiv ved negation, dvs. vi får *Ne byla vesna (nom)* 'Det var ikke forår' – igen i modsætning til dens toleddede modstykke, der har *Vesny (gen) ne bylo* 'Der har ikke været noget forår'. Selve kongruensforholdet kan sådan set let forklares: da det er et substantiv, som altid er født som maskulinum, femininum eller neutrum, så kan verbet ikke blot sættes i neutrum, der ellers er default-formen i russisk (se nedenfor).

2.2 Aktivitetsbeskrivelser

Der findes tre forskellige aktivitetsbeskrivelser, hvoraf de to førstkomende kan siges at svare fuldstændigt til de to første af de netop gennemgåede tilstandsbeskrivelser.

2.2.1 Nomination af en situation

MØNSTER: VERBUM_{3.sg.}

- (4) *Skvoz-it* 'Det trækker'
trække-3.sg.Præs.

Endnu engang nævnes der en situation, som ikke har nogen situationskerne og derfor heller ikke kan siges at have en modsvarende figurgrund konstellation på det perceptuelle plan. Der er ikke nogen bestemt genstand, der eksisterer og som kan hævdes at trække – hvad, der eksisterer, er en situation, hvor det trækker. Denne type konstruktion er bl.a. af Zolotova (1984) og Guiraud-Weber (1984) blevet hævdet at være toledet ud fra den begrundelse, at (4) altid indeholder et underliggende sted, fx *na ulice* ‘udenfor’. Dette er utvivlsomt rigtigt, men dette er et rent pragmatisk synspunkt, hvilket under ingen omstændigheder må forveksles med et syntaktisk. Udover typeeksemplet (4) kan der nævnes *Duet* ‘Det blæser’, *Parit* ‘det lumrer’, *Metët* ‘Det flyger kraftigt’, *V’južit* ‘Det snestormer’, *Nakrapyuvaet* ‘Det drypper’, *Morosit* ‘Det støvregner’, *Gremit* ‘Det tordner’, *Morozit* ‘Det fryser’, etc.

2.2.2 Indre lokationsbeskrivelse

MØNSTER: PRÆP+SUBSTANTIV_{lok} VERBUM_{3.sg.}

- (5) *V život-e burč-it* ‘Det rumler i maven’
præp mave-lok rumle-3.sg.Præs.

Hvor vi under tilstandsbeskrivelserne fandt en konstruktion med dativ, hvor der var tale om en intern oplevelse, finder vi her aktivitetspendanten i form af intern lokation (dativ optræder aldrig ved aktivitetsbeskrivelser). I (5) er der ingen situationskerne – der er ikke en bestemt genstand, om hvilken vi kan hævde, at den rumler – der er blot tale om en aktivitet på en speciel lokation. Det samme gør sig gældende for *Vušax treščit* ‘Ørerne er ved at sprænges’, *V gorle sadnit* ‘Det svier i halsen’, *V gorle peršit* ‘det kriller i halsen’, *V uxe streljaet* ‘Jeg har ørepine’, *V boku zakololo* ‘Jeg har fået sidestik’, *V glazax zakololo* ‘Jeg har fået en stikken i øjnene’, *V glazax potemnelo* ‘Det sortnede for mine øjne’, *V grudi pokalyvaet* ‘Det stikker i brystet’, *V nosu poščipjuvalo* ‘Det rev i næsen’, etc.

2.2.3 Ikke-kontrollerbar aktivitet

MØNSTER: NOMEN_{akk} VERBUM_{3.sg.}

- (6) *Ego rv-et* ‘Han ligger og brækker sig’
han/akk brække.sig-3.sg.Præs.

Denne konstruktion er meget karakteristisk for det russiske sprog og i det hele taget for slaviske sprog, bl.a. er den meget udbredt i polsk. Konstruktionen er særegen ved, at ordstillingen er fast, dvs. den er altid OBJEKT – VERBAL. Med andre ord er objektet altid topik i (6). Når det nu er topik, kan man undre sig over, hvorfor vedkommende så skal stå i akkusativ og ikke bare kan stå i nominativ: vedkommende er vel at finde i den pågældende situation og gør jo et eller andet (!). Alt dette er fuldstændig rigtigt, men vi skal huske på, at nominativ og akkusativ ikke adskiller sig fra hinanden med hensyn til egentlig betydning – begge er direkte kasus og kræver derfor lokal reference, dvs. nomina, der står i nominativ og akkusativ, markerer, at denotaterne eksisterer i den konkrete situation, der er nævnt af verbet. Forskellen mellem dem er et spørgsmål om rang, idet nominativ foretrækkes ved verber, der blot indeholder een enkelt beskrivelse (dvs. ved tilstandsverber), men ellers fordeler de sig fuldstændigt forudsigeligt: nominativ markerer, at nominet er underliggende subjekt i en aktivitetsbeskrivelse, medens akkusativ markerer, at nominet er underliggende subjekt i en tilstandsbeskrivelse. Det sidste er netop hovedpointen ved (6). Her er der ikke tale om, at en bestemt person selv ønskede at producere aktiviteten og nu selv kontrollerer den – tværtimod er personen uden kontrol overhovedet. Akkusativ på første pladsholder markerer med andre ord to ting: For det første markerer den, at der ikke er noget underliggende subjekt for aktivitetsbeskrivelsen; for det andet markerer den, at der er et underliggende subjekt i aktivitetsbeskrivelsens entailmentstruktur, der jo altid er en tilstandsbeskrivelse. Som det gerne skulle fremgå af nedenstående figur, kan disse to forhold redegøre for sætningens semantik, der kan parafraseres på følgende måde: „Han eksisterer i en brækkeaktivitet“ (se fig. 3). Den pågældende i akkusativ er ikke Actor, men derimod Undergoer, dvs. een, der befinder sig i en aktivitet uden selv at ville det og uden selv at kontrollere den. Jeg vil hævde, at Undergoer-rolle syntaktisk set svarer til internt objekt (begge hentes altid fra det underliggende subjekt i en entailment-struktur) (Se også Dryer 1986). Af andre tilsvarende konstruktioner kan vi nævne *Ego trjaset* 'Han ryster', *Ego lomil* 'Han har vokseværk/Det værker', *Ego znobit* 'Han ryster af feber', *Ego lixoradit* 'Han har feber', *Ego peredergivaet* 'Det vender sig inde i ham', *Ego tošnit* 'Han har kvalme', etc. Bemærk, at mange af de russiske aktivitetsbeskrivelser inden for denne gruppe må oversættes til danske tilstandsbeskrivelser, fordi dansk ikke råder verber såsom *kvalme*.

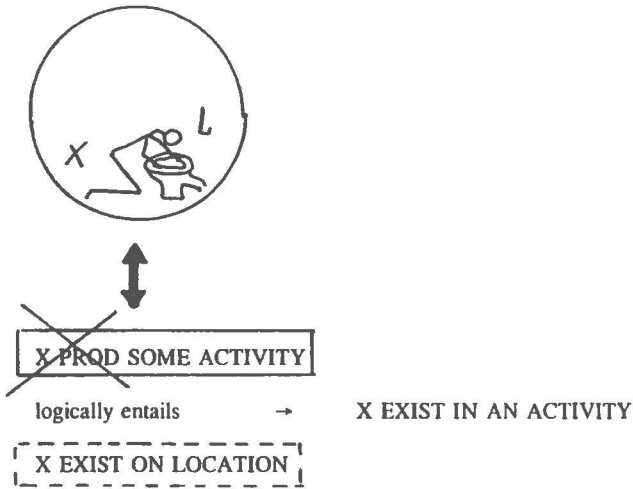

Fig. 3. Han „brækker sig“ på russisk

2.3 Handlingsbeskrivelser

De to typer, der findes, er gamle gengangere fra tilstandsbeskrivelserne i 2.1, hvilket ikke bør overraske os, da en handling jo netop indeholder en selvstændig tilstandsbeskrivelse udover aktivitetsbeskrivelsen.

2.3.1 Nomination af en situation

MØNSTER: VERBUM_{3.sg.}

- (7) *Temneet* 'Det er ved at blive mørkt'
 mørkne/ipf/3.sg.Præs.

I modsætning til den rene tilstandsbeskrivelse indeholder handlingsbeskrivelsen også en aktivitetsbeskrivelse, der netop bliver hævdet ved imperfektiv aspekt (se ovenfor). For at få hævdet selve tilstandsbeskrivelsen skal vi bruge dens perfekte partner, fx *Stemnelo* 'Det er blevet mørkt'. Af andre tilsvarende handlingsverber kan nævnes *Svetaet* 'Det er ved at blive mørkt', *Večereet* 'Det er ved at blive aften', *Smerkaetsja* 'Det

er ved at skumre', *Taet* 'Det tør', *Tepleet* 'Det er ved at blive lunere', *Xolodaet* 'Det er ved at blive koldere', etc. Alle verber, der er nævnt her, er imperfektive, men da de er handlingsverber har alle som sagt en perfektiv partner. Begge aspekter etablerer imidlertid den samme type etleddede konstruktion, fordi der ikke er noget situationskerne.

2.3.2 Intern oplevelse

MØNSTER: NOMEN_{dat} VERBUM_{3.sg.} (PRÆP+NOMEN)

- (8) *Emu vlete-l-o ot otc-a* 'Han røg/fløj ind i et uvejr fra farens side'
han/dat flyve/pf-præt-neut fra far-gen

Konstruktionen betegner en intern oplevelse, og personen, der ganske rigtigt er topik i sætningen, står i egenskab af *Experienter* i dativ. Ganske få verber tillader denne konstruktion – vi kan nævne *Emu popalo* 'Han fik sig en omgang', *Emu povezlo* 'Han havde heldet med sig', *Emu polegčalo* 'Han fik det bedre', etc.

3. Etleddede sætninger der er afledt af en toleddet

Vi går nu over til gennemgangen af etleddede sætninger, der indeholder et verbum, der normalt kræver et subjekt. Dette betyder med andre ord, at verbet ikke blot skaber en grund-proposition, hvori der indgår et underliggende subjekt, men også at den nævner en proto-situation, hvori der indgår en situationskerne. Årsagen til, at et helt normalt subjektskrævende verbum pludselig ikke tager et subjekt, skal findes i de facto situationen, dvs. den situation, der konkret refereres til – her vil en manglende situationskerne automatisk udløse en etleddet sætning. Gennemgangen følger det samme princip som i afsn. 2, dvs. først kommer tilstandsbeskrivelser, dernæst aktivitetsbeskrivelser og til sidst handlingsbeskrivelser som den mest komplekse type.

3.1. Tilstandsbeskrivelser

Under tilstandsbeskrivelser finder vi to typer, der adskiller sig fra hinanden på mange måder. Det vigtige er dog, at den første er uhyre frekvent, medens den anden er langt mindre frekvent.

3.1.1. Benægtelse af eksistens

MØNSTER: NOMEN_{gen} NEG VERBUM_{3.sg./neut}

- (9) *Ošibok-Ø ne nabljud-a-l-o-s'* 'Der var ingen fejl at se'
fejl-Gpl neg observere-præt-neut-refl

Konstruktionens højfrekvens skyldes, at al helnegation – i modsætning til delnegation – kræver en genitiv. Derfor hedder det *Ego ne bylo doma* 'Han var ikke hjemme' med genitiv, men *On byl ne doma, a na rabote* 'Han var ikke hjemme, men på arbejdet' med nominativ. Genitiven markerer et **oblikt subjekt**: i grund-propositionen er *fejl* underliggende subjekt og i grund-situationen er „fejl“ figur, men i de facto situationen er der ingen „fejl“ – kort sagt er der tale om en ulighedsrelation mellem kopi og original og denne skævhed markeres i russisk ved hjælp af genitiv. Da der ikke er en situationskerne, der kan skabe en figur-grund konstellation, kan der ikke være tale om lokal reference og der kan derfor heller ikke være et „lige“ subjekt i nominativ. Dette er grunden til, at ytringer, der går på manglende sanseoplevelse grundet fravær af fx musik, får oblikt subjekt, fx *Muzyki ne bylo slyšno* 'Der var ingen musik at høre', *Dorogi ne bylo vidno* 'Der var ingen vej at se', *Pisem ne prixodilo* 'Der kom ingen breve', etc. Hvis den manglende sanseoplevelse går på subjektet selv, vil der kun være tale om delnegation, hvorved vi fx får *Muzyku ne bylo slyšno* 'Man kunne ikke høre musikken (hvorfra vi stod)'. (Se også Babby 1980.)

3.1.2. Den såkaldte „dispositional reflexive“

MØNSTER: NOMEN_{dat} (NEG) VERBUM_{3.sg./refleksiv}

- (10) *Ej xoroš-o rabota-l-o-s' v mo-em kabinet-e* 'Hun arbejdede godt på mit kontor'
hun-dat god-adv arbejde-pret-neut-refl præp mit-lok kontor-lok

Konstruktionen kræver egentlig et aktivitetsverbum af typen *rabotal'* 'arbejde', der har to underliggende subjekter: 1) et for aktivitetsbeskrivelsen, der svarer til den semantiske rolle *Actor*, og 2) et for tilstandsbeskrivelsen i entailment-strukturen, der svarer til den semantiske rolle *Existentialor*. Refleksivering og dativen transformerer aktivitetsbeskrivelsen til en tilstandsbeskrivelse, men vel at bemærke uden at fjerne

udgangsverbets underliggende roller. Inden for GB opererer man med det såkaldte *Theta-Criterion*, der siger, at hvert argument kun kan tilskrives en theta-rolle og at en og samme theta-rolle kun kan tilskrives et og kun et argument (se fx Franks 1995). Konstruktionen i (10) viser faktisk, at første del af dette meget centrale GB-princip er helt forkert. Man kan faktisk kun forklare selve konstruktionens semantik, hvis man opererer med tre forskellige semantiske roller. Dette fremgår af følgende parafrase, der samtidig giver (10)'s semantik:

„Hun (*Experiencer*) følte, at hun (*Actor*) arbejdede godt, når hun (*Locator*) var på mit kontor“

Dette er nøjagtigt betydningen af (10). At konstruktionen præsupponerer Actor- og Locator-roller fremgår klart ved den negerede variant af (10):

(10') *Ej ne rabotalos' v moem kabinete* 'Hun kunne ikke arbejde på mit kontor'

(10') forudsætter med andre ord, at vedkommende var på mit kontor og faktisk prøvede at arbejde der – hun følte bare ikke, at det gik så godt. Ud over (10) kan man nævne *Ej ne pišetsja* 'Hun kan ikke rigtigt skrive', *Ej ne čitaetsja* 'Hun kan ikke rigtigt læse', *Ej ne spitsja* 'Hun kan ikke rigtigt sove', *Ej xorošo poetsja* 'Hun kan godt synge', etc., hvor dativ netop markerer intern reference, dvs. konstruktionen refererer indad og angiver blot vedkommendes positive eller negative oplevelse af en lokaliseret aktivitet.

3.2. Aktivitetsbeskrivelser

Der kan udskilles to typer, hvoraf den ene, dvs. den førstnævnte, adskiller sig lidt fra alle øvrige konstruktioner – og egentlig burde den måske ikke inkluderes i denne klasse. Det skyldes, at det kan diskuteres, om den er afledt af et subjektskrævende verbum eller ej. Jeg har medtaget den, fordi den i modsætning til konstruktionen nævnt under 2.2.3 – som den ellers ligner totalt – alternerer med en reflektiv konstruktion, der er toledet.

3.2.1. *Ukontrollerbar aktivitet*MØNSTER: NOMEN_{akk} VERBUM_{3.sg.}

- (11) *Ee korč-it ot bol-i* ‘Hun vrider sig i smerte’
hun/akk vride-3.sg.Præs. præp smerte-gen

Der er som allerede antydnet hverken en semantisk eller en syntaktisk forskel på (11) og (6), dvs. at akkusativens i (11) viser, at der er tale om et internt objekt, der bærer Undergoer-rolle. (11) har imidlertid en alternerende konstruktion:

- (11') *On-a korč-it-sja ot bol-i* ‘Hun vrider sig i smerte’
hun-nom vride-3.sg.Præs-refl præp smerte-gen

Selv om det ikke fremgår af oversættelserne, er der stor forskel på de to konstruktioner. (11), der er etledet, bruges i en situation, hvor vedkommende pludselig vrider sig i smerte uden at foretage sig noget, der på nogen måde kan siges at udløse denne smerte. Med andre ord kontrollerer vedkommende ikke denne smerte – hun kunne således ikke undgå smerten ved at undlade at gøre noget. Den reflektive konstruktion (11') bruges derimod om den modsatte situation, hvor vedkommende foretager sig et eller andet, der bevirker, at vedkommende må vride sig i smerte. Nominativens markerer her, at vedkommende er Actor, dvs. selv gør noget, og det reflektive *-sja* markerer, at vedkommende samtidig er Undergoer, dvs. lider under aktiviteten.

3.2.2. *Beskrivelse af kvalitet*MØNSTER: VERBUM_{3.sg.} SUBSTANTIV_{instr}

- (12) *Paxn-et sen-om* ‘Der lugter af hør’
lugte-3.sg.Præs. hør-instr

Konstruktionen er afledt af aktivitetsverbet *paxnut* ‘lugte’, som imidlertid har en lidt anden semantik end det tilsvarende danske verbum, jf. (12'):

- (12') *On paxnet* ‘Han lugter (så det basker)’

Som aktivitetsverbum betegner verbet en produktion af lugt, hvilket automatisk giver en overproduktion i forhold til den danske ytring *Han lugter*, der blot udsiger, at der kommer lugt fra ham. Dette ville svarer til *Ot nego paxnet* på russisk. I (12) er ingen situationskerne, dvs. der er ikke noget, som vi kan hænge lugten op på. Der er derimod en lugt som om der var hø – der er intet hø som sådan, men derimod er høens kvalitet tilstede. Dette skift fra selve genstanden, hvor vi kan tale om *Existentiator*, til dens kvalitet, som hidrører fra en intern mental pendant hos mennesket, vises netop i russisk ved at sætte nominet i instrumentalis, der ligesom dativ er en intern kasus i russisk (Der er her tale om en form for fiktiv reference).

3.3. Handlingsbeskrivelser

Her finder vi to typer, som begge hver på sin måde siger noget karakteristisk om det russiske sprog og som begge helt klart viser, at russisk bygger på en anden form for syntaks end fx dansk.

3.3.1. Antiaktiv

MØNSTER: NOMEN_{akk} VERBUM_{pf/Præt/neut} (SUBSTANTIV_{instu})

- (13) *Ego ubi-to granat-øj* ‘Han blev dræbt af en granat’
han/akk dræbe/pf-Præt-neut granat-instr

Som det fremgår, er den russiske konstruktion aktiv og altså ikke passiv, sådan som oversættelsen ellers kunne antyde. Den kan minde meget om den konstruktion, som jeg har kaldt *ukontrollerbar aktivitet*, men det er kun på overfladen. Vi må ikke glemme, at vi i (13) har at gøre med et handlingsverbum, der jo består af en aktivitets- plus en tilstandsbeskrivelse. Konstruktionen har været diskuteret af forskellige lingvister (fx Babby MS), men dens beskrivelse er aldrig faldet helt på plads, hvilket bl.a. skyldes, at man ikke har taget hensyn til alle faktorer:

- (13) a **Ego ubivalo (ipf) granatoj* ‘Han blev forsøgt dræbt med en granat’
b **Ego ubilo (pf) vragami* ‘Han blev dræbt af fjenden’
c **Ego ubilo (pf) palkoj* ‘Han blev dræbt af en kæp’

Ovenstående ugrammatiske eksempler viser nogle helt fundamentale ting om konstruktionens semantik og pragmatik. (13a) viser, at imperfektiv aspekt er umulig og da imperfektiv aspekt asserterer en aktivitetsbeskrivelse, må konsekvensen være, at konstruktionen ikke kan fokusere på aktiviteten. Dette betyder, at akkusativ-objektet ikke kan hidrøre fra en entailment-struktur som i (6), men må hidrøre fra det underliggende subjekt i den selvstændige tilstandsbeskrivelse. At aktiviteten er perifer for konstruktionen og ligefrem kan siges at være forudsat bekræftes yderligere af (13b) og (13c), der henholdsvis viser, at den ikke tillader en agensbestemmelse i instrumentalis og heller ikke et agent-kontrolleret instrument i instrumentalis (jf. Maier 1990). Kort sagt tyder det på, at vi har at gøre med hvad vi kunne kalde en determineret begivenhed, dvs. en begivenhed, der er „world-desired“ og ikke „agent-desired“ (jf. Durst-Andersen 1992). Konstruktionen lader sig kun anvende i en situation, hvor den, der efterfølgende lider under en determineret begivenhed, ikke gør noget. Vedkommende er med andre ord blot lokaliseret et sted og bliver så pludselig udsat for en aktivitet – in casu en granat, der pludselig eksploderer – hvis agent og instrument ikke er synlig for patienten. Det etleddede sætningsmønster skyldes med andre ord, at der ikke er et selvstændigt billede af aktiviteten, hvor der kunne have været en såkaldt *primary figure* (fx fjendtlige artillerister) eller en såkaldt *secondary figure* (fx en kanon eller alternativt en håndgranat). Fraværet af en mulig „hovedaktør“ er altså forklaringen på det manglende subjekt. I følge Mel'čuk (1974) og Birjulin (1993) manifesterer den type konstruktion et *nulsubjekt*, hvilket er at forstå som et nultegn, dvs. et nuludtryk der har et indhold, in casu *stixii* 'uorganiserede kræfter'. Denne måde at beskrive konstruktionen på er efter min mening lidt bagvendt, idet de omtalte lingvister forsøger at forklare, hvordan folk tolker et *nul*, dvs. at der ikke er et subjekt. Det jeg gerne vil forklare er, hvorfor sætningen er subjektløs – og ikke hvad folk tænker derom. Min forklaring udelukker teorien om et tegn, der har et indhold, men ikke noget udtryk.

Konstruktionen, som jeg kalder *antiaktiv*, står over for en reflexiv konstruktion med subjekt, der netop markerer, at personen selv gør noget (Sammenlign antiaktiv konstruktionen i (14) og reflexiv-konstruktionen i (15)):

- (14) *Ego obo žg-l-o par-om* ‘Han blev forbrændt af damp’
han/akk forbrænde/pf-Præt-neut damp-instr
- (15) *On ob žg-Ø-sja par-om* ‘Han blev forbrændt af damp’
han/nom forbrænde-Præt-refl damp-instr

I (14) forestiller vi os en person, der står på en perron og venter på et tog for ca. 100 år siden. Der kommer et damptog forbi og idet selve toget passerer vor uheldige helt lukker lokomotivføreren damp ud (som han ikke ænser), hvorved han bliver forbrændt. I (15) står selvsamme person og laver mad, dvs. han gør noget. Under dette vil han gerne kigge ned i gryden. Han stikker hovedet helt ned til gryden og løfter grydelåget, hvorved han bliver forbrændt. Her ser vi nominativens aktiverende effekt (fordi nominativ altid er underliggende subjekt for en aktivitetsbeskrivelse ved handlingsverber): han gjorde noget og det han gjorde var årsagen til at han blev forbrændt. Også her sørger det reflek-sive for, at Actor også bliver Undergoer.

3.3.2. Exkorporering

MØNSTER: NOMEN_{gen/plur} VERBUM_{pf/præt/neut/refl}

- (16) *Ljud-ej sopra-l-o-s’!* ‘Der har samlet sig en masse mennesker!’
mennesker-gen samle.sig/pf-Præt-neut-refl

Som det fremgår af oversættelsen, er konstruktionens semantik sådan set klar nok – det drejer sig om en masse mennesker, der har samlet sig på et eller andet sted. Betydningen *masse* er heller ikke fremmed for genitiv, så kort sagt burde den ikke volde de store problemer. Problemet er imidlertid, hvornår man bruger (16) og hvorfor man netop vælger (16) og fx ikke (17) og (18), hvor vi har en helt normal nominativ:

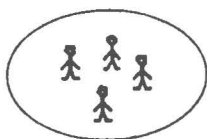
- (17) *Ljud-i sopra-li-s’* ‘Der har samlet sig mennesker’
mennesker-nom samle.sig/pf-Præt-plur-refl
- (18) *ljud-i sobiraj-ut-sja* ‘Der er ved at samle sig mennesker’
mennesker-nom samle.sig/ipf-3.pl.Præs-refl

Nominativ-konstruktionen kan således bruges både i perfektiv præteritum og imperfektiv præsens, medens genitiv-konstruktionen er ugrammatisk i imperfektiv præsens:

- (19) **ljudej sobira-et-sja!* 'Der er ved at samle sig en masse mennesker'
mennesker-gen samle.sig/ipf-3.sg.Præs-refl

Da imperfektiv aspekt asserterer en aktivitetsbeskrivelse, ser det ud som om, at begrebet *primær figur*, der svarer til *primært tema*, det pragmatiske *topik*-begreb og til det filmiske *star*-begreb (se Durst-Andersen 1997), ikke lader sig kombinere med genitivens betydning. Da nominativ kræver lokal reference, der naturligt knytter sig til begrebet *individualisering*, kunne man tænke sig, at genitiv, der erstatter nominativ og akkusativ ved ikke-lokal reference, var naturligt knyttet til det modsatte af *individualisering*, altså *globalisering*. Da individualisering er lig med en figur-grund konstellation, må globalisering være lig med **figur-grund neutralisation** – dvs. mange potentielle situationskerne svarende til mange potentielle figur-grund konstellationer bliver absorberet til en masse, sammenlign (16') og (17'):

(17') LOCAL REFERENCE

ljudi sobralis'

(16') GLOBAL REFERENCE

ljudej sobralos'

Det, som vi nu mangler, er at finde den syntaktiske pendant til det semantiske begreb *figur-grund neutralisation*. Her må vi ty til de begreber, der knytter sig til genitivens extroverte synsvinkel. Som vist i Durst-Andersen (1996) kan man af denne synsvinkel naturligt aflede det fysiske begreb *separation*. Da der findes en naturlig forbindelse mellem instrumentalis' betydning *inklusion* og den syntaktiske devise *inkorporering*, kunne man forestille sig, at der bestod et tilsvarende forhold

inden for genitiv – med andre ord mellem separation og hvad jeg vil kalde *exkorporering*. Jeg vil således hævde, at nominativ-subjektet i (17) bliver exkorporeret i (16), dvs. q-temaet bliver fjernet fra tilstandsbeskrivelsen, hvorved selve navnet *ljudej* bliver knyttet til q-determiner, hvorved vi får *There exist people on location* – kort sagt en massebetegnelse.

Henvisninger

- Babby, Leonard H. (1980). *Existential sentences and negation in Russian*. Ann Arbor, Karoma Publishers.
- Babby, Leonard H. (1989). Subjectlessness, external subcategorization, and the projection principle. In: *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 32,2, 7-40.
- Babby, Leonard H. (1994). Case theory. In: Otero, Carlos P. (red.): *Noam Chomsky. Critical assessments*, Vol. I: Linguistics: Tome II. London/New York, Routledge, 630-652.
- Babby, Leonard H. (MS). A theta-theoretic analysis of adversity impersonal sentences in Russian.
- Birjulin, Leonid A. (1993). Sintaksičeskoe predstavleneie russkogo impersonala (tipa *svetaet*): K istorii i teorii voprosa. *Russian Linguistics* 17, 181-203.
- Chomsky, Noam (1981). *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht, Foris.
- Chomsky, Noam (1986). *Knowledge of language: its nature, origin, and use*. New York, Praeger.
- Chvany, Catherine (1975). *On the syntax of BE-sentences in Russian*. Columbus, OH, Slavica Publishers.
- CzAG (1979). = *Russkaja grammatika*. Tom 2. Praha, Academija Praha.
- Dąbrowska, Ewa (1994). Dative and nominative experiencers. *Linguistics* 32, 1029-1054.
- Durst-Andersen, Per (1992). *Mental grammar. Russian aspect and related issues*. Columbus, OH, Slavica Publishers.
- Durst-Andersen, Per (1995). Mental'naja grammatika i lingvističeskie supertipy. *Voprosy jazykoznanija* 6, 30-43.
- Durst-Andersen, Per (1996). Russian case as mood. *Journal of Slavic Linguistics* 4, 177-273.
- Durst-Andersen, Per (1997). De russiske bevægelsesverbs leksikalske og grammatiske struktur. *Svantevit* XIX,1, 25-48.

- Dryer, Matthew (1986). Primary objects, secondary objects, and anti-dative. *Language* 62, 808-845.
- Foley, W.A. & R.D. Van Valin, Jr. (1984). *Functional syntax and universal grammar*. Cambridge University Press.
- Franks, Steven (1995). *Parameters of Slavic morphosyntax*. New York/Oxford, Oxford University Press.
- Gak, V.G. (1972). K probleme sootnošenija jazyka i dejstvitel'nosti. *Voprosy jazykoznanija* 5, 12-23.
- Guiraud-Weber, M. (1984). *Les propositions sans nominatif en russe moderne*. Paris, Institut des études slaves.
- Givón, Talmy (1984). *Syntax. A functional-typological introduction*. Vol. 1. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.
- Huang, Yan (1995). On null subjects and null objects in generative grammar. *Linguistics* 33, 1081-1123.
- Leinonen, Marja (1985). *Impersonal sentences in Russian: Syntactic and semantic properties*. Helsinki, University Press. (= *Slavica Helsingiensia* 3)
- Maier, Ingrid (1990). *Instrumentalität als semantische kategorie und ihr sprachlicher Ausdruck im russischen*. Uppsala University.
- Mel'čuk, I.A. (1974). O sintaksičeskom nule. In: Xolodovič, A.A. (red.): *Tipologija passivnyx konstrukcij. Diatezy i zalogi*. Leningrad, Nauka, 343-361.
- Zolotova, G.A. (1984). O principax klassifikacii prostogo predloženiya. *Aktual'nye problemy russkogo sintaksisa*. Moskva, Izd. MGU.